

DOI: 10.53425/madergisi.1086552

Araştırma Makalesi-Research Article

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ESKİ TÜRK TARİHÇİLİĞİ*

Can Tankut ESMEN*

ÖZ: Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde seçilen pek çok farklı konu, bugüne dek araştırma nesnesi edilmiştir. Tarihçiliğin tarihi de bu konulardan bir tanesidir. Eski Türk tarihini ele alan çalışmalar ise tarihyazımının oldukça önemli bir parçası olarak karşımızda durmaktadır. Eski Türk tarihi çalışmalarını gerçekleştiren isimler kimlerdir? Bu isimlerin yöntem anlayışları, tarihe ve eski Türk tarihçiliğinin sorunlarına karşı bakışları nedir? Bu sorulara cevap bulma maksadıyla kaleme alınmış olan bu çalışmada; Türkiye’de eski Türk tarihçiliği üç ana evre hâlinde bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Her evre içerisinde; dönemin hâkim tarih görüşü ekseninde şekillenmiş olan merkez anlatılar ve çeşitli itirazlar vasıtasıyla bunların karşılımlarına konumlanan çevre anlatıları bulunmaktadır. Birinci evrede belirleyici olan devletin bizzat kendisi iken, ikinci evrede bunun yerini siyasi ideolojiler almıştır. Üçüncü evrede ise niteliğin yerine öncelenen niceliğin bir sonucu olarak yaygınlaşan üniversiteler ve çevre anlatıların (şimdilik) ortadan kalkışı arasındaki bağ ortaya konmaktadır. Sonuç olarak elimizde kalan, neredeyse bir asırlık müstakil geçmişi ile bir tarihçilik tarihi, eski Türk tarihçiliğinin ‘kendi’ hikâyesi kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Tarihçiliği, Tarihyazımı, Türkiye Cumhuriyeti, Siyasi İdeolojiler, Tarih Metodu.

* Bu çalışma, “Türkiye’deki Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri ve Eski Türk Tarihçiliği” adlı doktora tezinin ilgili bölümünden üretilmiştir.

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cantanku-tesmen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2259-0518

Geliş Tarihi-Received Date: 11.03.2022

Kabul Tarihi-Accepted Date: 19.04.2022

ANCIENT TURKISH HISTORIOGRAPHY IN THE REPUBLICAN ERA

ASBTRACT: Many different topics selected from the history of the Republic of Turkey have been the object of research until today. The history of historiography is one of these subjects. Studies dealing with ancient Turkish history stand before us as a very important part of historiography. Who are the names who carried out the studies of ancient Turkish history? What is the method understanding of these names, their views on history and the problems of old Turkish historiography? In this article, written with the aim of finding answers to these questions; ancient Turkish historiography in Turkey has been analyzed by dividing into three main phases. In each phase, there are central narratives shaped around the dominant historical view of the period and peripheral narratives positioned against them through various objections. In the first phase, the determinant was the state itself, while in the second phase, political ideologies took its place. In the third phase, the connection between universities, which became widespread because of quantity prioritized over quality, and the (for now) disappearance of environmental narratives is revealed. As a result, it remains a history of historiography with almost a century of independent history and the 'own' story of old Turkish historiography.

Keywords: Ancient Turks History, Historiography, Republic of Turkey, Political Ideologies, History Method.

GİRİŞ

Eski Türk tarihçiliğinin Cumhuriyet yıllarındaki seyri, çizgisel bir hat üzerinde ve tarih bilgisinin kümülatif bir biçimde arttırılması yoluyla gelişmemiştir. Aksine eski Türk tarihçiliğinin gerçek hikâyesi, en doğru biçimde, birbiri ile eşzamanlı olarak var olan, birbirine paralel ilerleyen, farklı anlatıların toplamı olarak tanımlanabilir. Bu anlatıların, tarafımca, iki ana grup oluşturacak biçimde ortaya çıkmış olduğu iddia edilmektedir. Bunlar; merkez anlatılar ve merkezin dışında gelişen çevre anlatılarıdır. Oluşan tarih yazıcılığı külliyyatına, bu şekilde bakmak, araştırmacılara çağdaş dönemde eski Türk tarihçiliğinin gerçeğe daha yakın bir hikâyesini verebilir.

Eski Türk tarihi üzerine yapılan araştırmaların zihni arka planında, bu çalışmaların fikri alt yapısını oluşturan bileşenlerin *tarihçiliğe örtük bir pozitivist bakış, romantik milliyetçi bir dil kullanan söylem*

ve tepkisellik olduğu söylenebilir.¹ Dönem tarihçiliğinin *yönteme dair sınırlı bakışı*; yöntemin tarihyazımı içerisinde tarih anlayışlarının gelişmesine izin vermemesi, erken dönem Türk tarihi hakkında yapılan çalışmaların karakterini belirlemiştir. Bu konu en net olarak eski Türk tarihçiliğinin sorunları/meseleleri temalı düşünce yazılarında okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu minvalde; geniş bir literatüre sahip olunmasa da elde olan çalışmalar ışığında bazı tespitlerde bulunmak mümkün ve zaruridir.²

Söz konusu literatür incelendiğinde okuyucunun dikkatini çeken ilk unsur; tarih yönteminin, tarihçinin belge ile kurduğu ilişkiye indirgenmesi hadisesidir. Bu anlayışa göre belge, tarih yazıcılığının, tarihî anlamının ve geçmişin bugün hangi zeminde yeniden inşa edildiği üzerine durup düşünmenin önüne geçirilmiştir. Bu noktada; tarihçi, belgesini yorumlamaktan dahi imtina etmeli³

¹ Detaylı bilgi için bkz. Can Tankut Esmen, "Türkiye'deki Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri ve Eski Türk Tarihçiliği," (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2020), 99 vd.

² Konu hakkında yapılmış en önemli çalışmalar için bkz. Ali Ahmetbeyoğlu, "İslam Öncesi Türk Tarihçiliğinin Problemleri," *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri* içinde, ed. Mehmet Öz (Ankara: TTK, 2011), 294-300; Mehmet Tezcan, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi ve Medeniyetinin Yazımında Kaynakların ve Bilgilerin Kullanılması Üzerine," *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri* içinde, ed. Mehmet Öz (Ankara: TTK, 2011), 75-88; Ahmet Taşağıl, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Problemleri," *Türkiye'de Tarihyazımı*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (İstanbul: Yeditepe, 2017), 51-68; Ahmet Taşağıl, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Araştırma Problemleri Hakkında Düşünceler," *Türk Tarihinin ve Tarihçiliğinin Meseleleri*, ed. Ahmet Şimşek-Mehmet Topal (İstanbul: Yazıgen, 2019), 11-40; Kürşat Yıldırım, "Genel Türk Tarihçiliğinde Tahrifat Sorunu Üzerine Bazı Görüşler," *V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: E-Kitap, 2018), 32-35.

³ Örneğin Tilla Deniz Baykuzu *Asya Hun İmparatorluğu* adlı çalışmasının önsözünde; Çin kaynaklarından ulaştığı verileri mümkün olduğunca yorumlamadan aktardığını olumlayarak ve yorumların kaynak bilgisiymiş gibi algılanmasının önüne geçmek maksadına dayandırarak okuyucusu ile paylaşmaktadır. Bkz. Tilla Deniz Baykuzu, *Asya Hun İmparatorluğu* (Konya: Kömen, 2012), X. Bu tavır, Türk tarihçiliğinde yaygın görülen, tarihçinin kaynaktaki veriyi alt alta sıralayarak oluşturduğu metin ile *geçmişte nasılsa öyle bir tarih* ortaya koyma tavrıdır. Bu yaklaşımı körükleyen temel motivasyon, belgenin geçmişi kusursuz bir şekilde içerdiğine

mükemmele en yakın tercüme-yi yaparak kronolojiyi şaşır-mamalı ve eğer belge izin veriyorsa zayıf bir neden-sonuç bağlamı kurarak olayları aktarmaktan fazlasını yapmamalıdır. Sonuçta, tarihçinin kronikteki veriyi en iyi aktaran olabilmesi için, kaynağının dilini iyi biçimde bilmesi gerektiği önermesine ulaşılmaktadır. Erken dönem Türklerinin konargöçer bir yaşam tarzına sahip olmaları ve yazılı kültürün gelişmemesi; kendi yazılı kaynaklarında Türklere yer veren çevre toplulukları öne çıkartmış ve bu toplumların dillerinin bilinmesi zaruri sayılmıştır. Bu anlamda Ahmet Taşağıl, eski Türk tarihçiliğinin sorunlarını değerlendirirken, metnin omurgasını Çince kaynakların ortaya çıkarttığı sorunlar ekseninde kurgulamaktadır.⁴

Kaynak merkezli bakış açısı ile erken dönem tarihinin doğru bilgisini üretme yolunda üç adımlık bir rota çizen Taşağıl; *doğru kaynağa ulaşabilme, doğru kaynaktan doğru bilgi üretme, doğru bilgiden doğru yorum yapabilme* reçetesini sunmaktadır.⁵ Bu anlayışa göre, doğruluğun ölçüsü ise ancak verilerin dönemin ana kaynaklarından sağlanmasından ibarettir. Sadece tarihten günümüze intikal etmiş bu tip kroniklerdeki verilerden hareketle; doğru bir geçmişe, geçmişin bilgisine ulaşmanın mümkün olup olmadığı da bu noktada oldukça müphem bir durumdadır. Nebi Mehdiyev'in tarih üzerinde yaptığı; *tarihin bilgisinin* değil tarihçinin kanularının/kanaatlerinin esas olduğuna dair tespiti⁶, bu çalışmanın tarihe dair söz söylerken üzerinde durduğu zemin için de geçerlidir.

Ana kaynak merkezli sorunlar üzerinden süregelen yöntem tartışmalarına geri dönüldüğünde, bu tartışmaların olumsuz sonuçlarından birisi, tarihçinin kuramsal düşünüp düşünmediğini sorgulamaması ve tarihçiye kuram üretme imkânı bırakmamasıdır. Bu

dair ön kabuldür. Eksik olan tavır ise; *geçmişin insanlarını anlama ve günümüz için bir bağlam oluşturarak o bağlam üzerinde anlamlandırma* kaygısıdır.

⁴ Taşağıl bu konu hakkında; "*Çalıştığımız İslam öncesi Türk tarihinin olmazsa olması Çin kaynakları ve araştırmacıların Çince bilmesidir. Aksi takdirde yapılan araştırmalar hiç bir şekilde sağlam gövdeye oturmamaktadır.*" diyerek Çinceye verdiği öneme özellikle vurgu yapmaktadır. Taşağıl, "*İslam Öncesi Türk Tarihinin Problemleri,*" 63.

⁵ Taşağıl, "*İslam Öncesi Türk Tarihinin Araştırma Problemleri...*," 26.

⁶ Nebi Mehdiyev, *Bir Bilme Teorisi* (İstanbul: Dergâh, 2019), 21.

çerçevede saplanıp kalan tartışmaların gölgesinde; tarihçilerin soyut düşünme becerilerinin nasıl geliştirilebileceği; teorik tarihçilik örneklerinin nasıl üretileceği;⁷ tarih anlayışlarını geliştirecek yeni yaklaşımların tarihyazımına nasıl kazandırılacağı yönündeki tartışmalar; eski Türk tarihçiliği özelinde gerçekleşmemektedir.

Tarihin kaynaklarıyla kurduğu ilişkinin öne çıkartılmasının ikinci bir sonucu daha vardır. Salt ana kaynaklara yönelen bir tarihçilik yöntemi anlayışıyla, tarihçi, çalışmasını kaleme alırken peşinen savunduğu, nesnellik iddiasının altını doldurabilecek bir hâle getirilebilir. Fakat bunun karşısında kaybedilen, tarih metninden eksiltelen şey ise *anlatı* (narrative) olmaktadır. Bu noktada; “*Tarihin, tarihçiler onu ancak anlatı formunda inşa ederlerse üzerinde tartışılacak bir şeye dönüşeceği için; tarih yazıcılığında anlatı olmaksızın bir metin oluşturmanın mümkün olmayacağı*” altı önemle çizilmelidir.⁸

Erken dönem çalışmaları ekseninde, yöntem probleminin temelinde dil bahsini koyan tek isim Ahmet Taşağıl değildir. Çeşitli vesilelerle Ali Ahmetbeyoğlu⁹ Kürşat Yıldırım¹⁰, Saadettin Gömeç¹¹,

⁷ Bu noktada birbirinden habersiz iki metinde gerçekleşen polemik oldukça dikkat çekicidir. Öyle ki Ufuk Özcan; Sencer Divitçioğlu ile ilgili kaleme aldığı bir yazıda onun tarihçiliğini tezli (teorik) olarak tanımlarken, erken dönem üzerine çalışan diğer isimlerin, özellikle Türk-İslam sentezi ekseninde yazarların, Türk tarihçiliğinin en sathi, en sık örneklerini verdiğini söylemiştir. Ufuk Özcan, “Türkiye’de Tezli tarihçilik ve Sencer Divitçioğlu,” *Türk Tarihçiler* içinde, ed. Ahmet Şimşek (Ankara: PEGEM Akademi Yayıncılık, 2016), 279. Bu ifadeler karşın; Ahmet Taşağıl, bir çalıştayda kendisine yöneltilen Sencer Divitçioğlu ve eserleri, teorik yapısı itibarıyla, *model olarak benimsenebilir mi* sorusuna; *kesinlikle değildir*, yanıtını verdikten sonra sözlerine “*Orada mutfak işi yok mesela. O sadece bakış açısını yansıtmıştır. Doğru bilgiler olması lazım öncelikle. (...) Ben doğru bulmuyorum Sencer Divitçioğlu’nu. Doğru bilgileri açığa çıkarıp ondan sonra yoklamak daha doğru olur bence.*” ifadeleriyle devam ettirmiştir. Bkz. Taşağıl, “İslam Öncesi Türk Tarihinin Araştırma Problemleri...” 34-35.

⁸ Mustafa Safran-Ahmet Şimşek, “Tarihyazımında Bir Sorun: Anlatı,” *Türkiye’de Tarihyazımı*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (İstanbul: Yeditepe, 2017), 328.

⁹ Ahmetbeyoğlu, “İslam Öncesi Türk Tarihçiliğinin...,” 298-299.

¹⁰ Yıldırım, “Genel Türk Tarihçiliğinde Tahrifat Sorunu...,” 35.

¹¹ Saadettin Gömeç, “Genel Türk Tarihinin Bazı Problemleri,” *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 10.

Konuralp Ercilasun¹², Mualla Uydu Yücel¹³, Osman Yorulmaz¹⁴ gibi alanın önemli isimleri de kaynak dillerini öğrenmeyi metodolojik yaklaşımlarının temeline koymuşlardır. Bu anlayışın aksini savunan tek istisna, Osman Karatay'ın konu üzerindeki fikirleridir. O, genel geçer hâle gelmiş bu düşünceye, "*tarihçi filolog gibi çalışmak zorunda değildir*", diye itiraz ederken; siyasi tarih çalışmalarının da bir kenara bırakılması gerektiğini, tek bir kaynak grubundan nakle dayanan çalışmaların bilimsel bir değerinin olmadığını söylemiştir. Karatay, yapılacak yeni çalışmaların ve yaptırılacak tezlerin, "*alanın problemleri konuları üzerinde yoğunlaşan teorik çalışmalar*" olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵

Eski Türk tarihçiliğinin yöntem eksenindeki sorunları; kaynak meselesi bir kenara konulacak olursa; "*Türk tarihinin başlangıcı meselesi, Türk tarihini incelemede bir model devlet belirleme zorunluluğu*"¹⁶; "*Tarihi resmi veya şahsi ideolojilerden dolayı bir forma sokma çabası, çevre kültürlerin ihmal edilmesi*"¹⁷; "*İslam öncesi dönem [bu çalışmada eski Türk tarihi] çalışmaların bir enstitü kapsamında kurumsallaşamaması ve yetişmiş eleman azlığı*"¹⁸ olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın devamında Cumhuriyet yıllarında eski Türk tarihçiliğinin tarihi seyri ele alınırken; yukarıda anılan sorunların varlığı ve daha önemlisi, alanın içerisinden gelen isimlerin, bizzat kendilerinin

¹² Konuralp Ercilasun, "Disiplinler Arası Yaklaşım ve Genel Türk Tarihi," *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 37.

¹³ Mualla Uydu Yücel, "Lisans-Lisansüstü Eğitimde Dersler ve Materyaller," *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 71.

¹⁴ Osman Yorulmaz, "Genel Türk Tarihi Alanında Lisansüstü Yeterlilikler ve Tezler," *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 76.

¹⁵ Osman Karatay, "Genel Türk Tarihi Araştırmalarındaki Kaynaklar Sorunu," *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 122, 126.

¹⁶ Taşağıl, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Problemleri," 67.

¹⁷ Tezcan, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi...", 78, 82.

¹⁸ Ahmetbeyoğlu, "İslam Öncesi Türk Tarihçiliğinin...", 298. Köşeli parantezdeki yargı bu satırların yazarına aittir.

tespit ettiği bu sorunlar ile karşı karşıyayken, tarih metinlerini kaleme aldıkları unutulmamalıdır.

Cumhuriyet yıllarında eski Türk tarihçiliğinin merkez anlatılar ve çevre anlatılar ikiliği ile beraber var olduğunu söylemişim. Kronoloji içerisinde üç ana evrede, bu merkez ve çevre anlatılarını ortaya koymak ve anlamlandırmak mümkündür. Bunlar; 1931-1950 yılları arasında gözlemlenen tek parti dönemi tarihçiliği anlayışından mülhem *birinci evre*, 1950-1982 yılları arası akademik tarihçiliğin bir önceki evreye nispetle daha çoğulcu bir ortamda ama yine de kurumsal bir sınırlılık içinde yapıldığı *ikinci evre* ve 1982'de YÖK'ün kurulmasını takiben üniversite kurumunun yapısının değişmesi ile gelişen tarihçilikten oluşan *üçüncü evre*'dir.

1. BİRİNCİ EVRE

Cumhuriyet yıllarının henüz ilk dönemlerinde, eski Türk tarihi anlatılarının üretildiği başlıca merkez, Türk tarih tezi ekseninde, 1931 yılında Ankara'da kurulan *Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti* (sonraki adıyla Türk Tarih Kurumu) olmuştur. Kurum bünyesinde ortaya konan, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, ortaokul ve liselerde okutulmak üzere hazırlanan *Tarih I* ve *Tarih II* ders kitapları ve kurum bünyesinde düzenlenen ilk üç *Tarih Kongresi* ile hatırı sayılır hacimde metin ortaya çıkmıştır. *Türk Tarihinin Ana Hatları* ile çerçevesi çizilen merkez anlatının, birinci tarih kongresi ile yurt içinde (özellikle tarih öğretmenlerine), ikinci kongre ile ise yurt dışından davet edilmiş olan akademisyenlere sunumu yapılmış ve *tez* benimsetilmeye çalışılmıştır.

Bu merkez anlatı; 1937 yılında yayın hayatına başlayan ve Tarih Kurumu'nun resmi yayın organı olan *Bulleten* adlı dergi ile desteklenirken; 1935 yılında Ankara'da kurulan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışmaya başlayan *Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi* bünyesinde de tarih tezi anlatısı ekseninde tarih inşa edilmiştir. Çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiye olup, yerine millî bir Türk devletinin ikame edildiği süreçte; millet oluşumunu hızlandırma ve

ona tarihsel bir temel kazandırma gayesiyle ortaya atılan Türk tarih tezi¹⁹ eski Türk tarihçiliğinin de güç kazanmasına imkân vermiştir.²⁰

Türk tarih tezinin tek başına merkez anlatıyı oluşturduğu tek partili yıllarda; çevre anlatılar ise teze karşı bazı itirazları da kapsayan bir söylemle *İstanbul Üniversitesi* ve ona bağlı bir kurum olan Fuat Köprülü idaresindeki *Türkiyat Enstitüsü*'nde gelişmiştir. Buna ek olarak dönemin görüşleri büyük anlatıların dışında kalan isimlerden Hüseyin Namık Orkun ve Hüseyin Nihal Atsız da erken dönem Türk tarihçiliğinde kendi alternatif anlatılarını ortaya koymuştur. İstanbul Üniversitesinin iki mensubu Köprülü ve Togan'ın, Birinci Türk Tarih Kongresinde (1932), Türklerin Orta Asya'dan göçleri mevzuunda getirdikleri eleştiriler anılmaya değerdir. Köprülü; Afet Hanım'ın prehistorik devirde Orta Asya'dan başlayan göçler vasıtasıyla Türklüğün tüm dünyaya yayılmış olduğu tezine itiraz ederek; hem Afet Hanım'ın ifade ettiği sonuçlara ulaşmak için kullandığı yöntemi eleştirmiş hem de kaynaklara sadık kalarak çıkarımlar yapmak için sabırlı olunması ve yeni verilerin ortaya konmasını beklemek gerektiğini söylemiştir.²¹ Togan ise, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte *Türk tarihinin Osmanlı hanedan tarihi ile sınırlı kalmaktan kurtularak bütün tarihleri kapsar hâle geldiğini* belirttikten sonra; ileri sürülen kuraklık teze karşı çıkarak; bu durumun gerçek dışı olduğunu, Türk göçlerinin sebeplerini siyasî ve ekonomik gelişmelerde aramak gerektiğini ve bunun da tarih öncesinde değil, tarihî devirler içinde yapılması gerektiğini söylemiştir.²² Her iki isim de kurultayda Afet Hanım ve Reşit Galip Bey'in sert muhalefetiyle karşı karşıya kalmış, susturulmuş ve itirazların üzeri kapatılmıştır. Neticede, Köprülü ilerleyen dönemde sessiz kalmayı seçerken, Zeki

¹⁹ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)* (İstanbul: İletişim, 2013), 103 vd.

²⁰ Ahmet Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908-1960* (Ankara: TTK, 2011), 138-142.

²¹ *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları* (Ankara: TTK, 2010), 42-43.

²² *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar...*, 168-176.

Velidi de akademik çalışmalarını Türkiye dışında sürdürmeyi tercih etmiştir.²³

Ağırlıklı olarak Türk edebiyatı tarihi ve Türk kültür tarihi ile alakalı çalışmaları olan Köprülü'nün kaleme aldığı *Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler* (1923) adlı çalışma; Türklerin erken dönemleri hakkında bilgi verdiği için kıymetlidir. İstanbul çevresinde gelişen anlatının bir diğer önemli ismi Zeki Velidi de yayımladığı *Türk Tarihi-İslamiyet'ten Evvelki Devirlere Ait Dersler* (1928), *Orta Asya'daki Kum Altı Şehirlerine Dair* (1933), *Göktürk Kağanlarının Siyasi Tarihi* (1943), *Umumi Türk Tarihine Giriş* (1946) örneklerindeki gibi kitap ve makaleleriyle eski Türk tarihyazımına katkı sağlamıştır.²⁴ Bu eserler içerisinde özellikle sonuncusu; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, uzun yıllar boyunca sahaya hükmetmiş ve konu üzerine yapılan çalışmaları etkilemiştir.

Birinci evrenin çevre anlatılarından bir başkası ise Türkçü/Turancı dünya görüşünü benimseyen ve tarihi bu bağlamda ele almış olan iki isim tarafından ortaya konmuştur: Hüseyin Namık Orkun ve Hüseyin Nihal Atsız. Bu isimlerden ilki; Hüseyin Namık; başlangıçta Türk tarih tezini üreten kadronun içinde çalışmıştır. Kendisi *Türk Tarihinin Ana Hatlarını* kaleme alan kadronun içinde bulunurken; *Birinci Türk tarih Kongresine* katılan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* azaları arasında da yer almıştır.²⁵ Ancak sonrasında Hüseyin Namık'ın tarih anlayışı ile resmi tarih tezi arasında belirgin bir ayrışma yaşanmış, O ise eserleriyle kendine has bir tarihçilik anlatısını ortaya koymuştur. Kaleme aldığı; *Attila ve Oğulları* (1933), *Peçenekler* (1933), *Eski Türk Yazıtları I-IV* (1936-1941), *Hunlar* (1938), *Türk Tarihi I-IV* (eserin ilk iki cildi erken dönem Türk tarihi hakkındadır; 1946), *Avarlar Peçenekler Kumanlar* (1954) gibi eserlerle²⁶ eski Türk tarihçiliğinde; Hunlar, Attila Hunları, Peçenekler gibi boy ve devletlerin

²³ Fatih Mehmet Dervişoğlu, "Resmi Tarih Tezine Türk Tarih Tezine Farklı Çılgırlar ve Bir Tarih Âlimi Zeki Velidi Togan," *Turkish Studies*. 10/3 (Kış 2015): 350.

²⁴ Tuncer Baykara, *Zeki Velidi Togan* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989), 76-85.

²⁵ *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar...*, XV.

²⁶ Hüseyin Namık Orkun'un eserlerinin tam listesi için bkz. Sabriye Gülay Çimen, *Hüseyin Namık Orkun'un Hayatı ve Eserleri* (Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, 2011), 65 vd.

müstakil olarak ele alındığı ilk çalışmaları gerçekleştirmiştir. Çalışma hayatının büyük kısmında Gazi Terbiye (Eğitim) Enstitüsünde tarih dersleri vermiş olan Orkun'un²⁷ Orhan Şaik Gökyay ile girdiği polemik ve karşılıklı yayımladıkları tenkit yazıları da anılmaya değerdir.²⁸

Tek Partili dönemin bir başka çevre anlatısı ise Hüseyin Nihal Atsız tarafından kurgulanmıştır. Bilindiği üzere, Türk tarih tezi ortaya atıldığı ve I. Türk Tarih Kongresinde tartışıldığı esnada Atsız, Türkiyat Enstitüsünde Fuat Köprülü'nün asistanı olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda Zeki Velidi'nin de talebesidir ve mesai arkadaşlığı yapmaktadır. Kongrede Reşit Galip Bey ile tartışması sonrasında Zeki Velidi'nin bilim adamı kimliğinin sorgulandığı bir tablo ortaya çıkıp; Reşit Galip'in "*iyi ki sizin kürsünüzde talebeniz değildim*" sözlerini de ihtiva eden kongre tutanaklarının gazetede yayımlanmasını takiben,²⁹ Togan'ın üniversiteden istifası sonrasında, Nihal Atsız ve arkadaşları Reşit Galip Bey'e bir telgraf çekmiştir. Telgrafta; "*Biz, aksine, Zeki Velidi Bey'in talebesi olmakla iftihar ederiz.*" diyen Atsız; Reşit Galip'in Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) olmasıyla, enstitüden atılarak *Malatya Ortaokuluna* Türkçe öğretmeni olarak tayin edilmiştir.³⁰

Atsız, *Türkiye Tarihi Üzerine Toplamalar I* (1935) ve Türk Ansiklopedisi'ne yazılmış, aralarında *Kagan, Kül Tegin, Kür Şad, Mete ve Ötüken* maddelerinin de olduğu, çoğunlukla eski Türk tarihi ile alakalı yazılmış kırk madde³¹ ile kendi anlatısını beslemiştir. Bunun yanı sıra, *Bozkurtların Ölümü* (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949)

²⁷ Çimen, *Hüseyin Namık Orkun'un...*, 9.

²⁸ Orkun'u, mevcut bilgileri, üzerine yeni bir bilgi veya yorum eklemeyen ve kimi zaman da ilk kez kendisi söylüyormuşçasına aktarmakla suçlayan Gökyay ve Orkun'la girdiği polemik için bkz. Orhan Şaik Gökyay, *Destursuz Bağa Girenler* (İstanbul: Kabalıcı, 2007), 9-25; Çimen, *Hüseyin Namık Orkun'un...*, 37-39.

²⁹ *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1932, 5-6.

³⁰ Baykara, *Zeki Velidi Togan*, 23-24; Atsız'ın üniversiteden atılmasının nedenlerinden bir tanesi olarak da Atsız Mecmua'da yazdığı *Dârülfünunun Kara, Daha Doğru Bir Tabirle Yüz Kızartacak Listesi* başlıklı yazı ile üniversite hocalarının kifayetsizliğini sert şekilde eleştirmesi olarak gösterilmektedir. Bkz. Ömer Faruk Akün, "Hüseyin Nihal Atsız," *TDVİA*. 4 (1991): 87.

³¹ Akün, "Hüseyin Nihal Atsız," 89-90.

tarihî romanları ile Göktürk Hakanlığı dönemini konu edinirken özellikle bu romanları vasıtasıyla yarattığı *Kürşad* miti, gelecek nesil tarihçiler üzerinde etkili olmuştur.³² Atsız, bizzat kendisinin çıkarıldığı *Atsız Mecmua*, *Orhun* ve *Ötüken* dergilerinde yayımlanan, eski Türk tarihi temalı pek çok makalesiyle de anlatısını güçlendirmiştir. Atsız'ın edebî eserleri ve popüler tarih sahasında yazdıkları, çağdaş dönemdeki eski Türk tarihçiliği anlatısının Türkçü-Turancı fikirler zemininde kavramsallaşmasına yardımcı olmuştur.³³

2. İKİNCİ EVRE

Cumhuriyet yıllarındaki eski Türk tarihçiliğinin ikinci evresi; çok partili hayata geçiş ile başlayıp 80 darbesi ve akabinde Yükseköğretim Kurulu'nun kuruluşuna kadar uzanan süreçten oluşmaktadır. Öyle ki dönem tarihyazımının benim, siyasî ideolojiler ekseninde gerçekleştirilen, ideolojilerle organik bağa sahip tarih yapma biçimleri olarak tarif edebileceğim tarih pratiklerinden müteşekkil oluşu; dönem tarihçiliğinin ideolojilere ve ideolojilerin yaşanma/ifade edilme biçimine doğrudan bağlı hâle gelmesine neden olmuştur.³⁴ Buna göre; tek parti döneminin kapanması ile birlikte alternatif siyasî görüşlerin Türk toplumu içerisinde seslendirilme ve temsil edilme imkânı bulması, alternatif tarih anlatılarını da merkez hâline getirmiştir.

Çok partili hayat ile birlikte, Türk Tarih Kurumu'nun ülke-deki merkez tarih anlatısı üzerindeki baskın rolü zayıflamaya başlamış; İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ekseninde iki yeni merkez anlatı ortaya çıkmıştır. İstanbul'da Köprülü'nün siyasî hayatının akademik faaliyetlerini bitirmesi ve Zeki Velidi'nin etkisi azalırken İbrahim Kafesoğlu'nun etkisinin artması (zamanla okullaşmaya ulaşan bir ivmeyle) ile sonuçlanan bir süreç yaşanırken; Ankara'da ise Akdes Nimet Kurat ve Bahaeddin Ögel isimleri etrafında ikinci bir merkez anlatı gelişmiştir. İkinci evrede çevre anlatılarını ortaya koyan

³² Tezcan, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi...", 78.

³³ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik...*, 263.

³⁴ Esmen, *Türkiye'deki Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri...*, 152-154.

isimler ise, Marksist kuramı Türk tarihçiliğine uygulama girişiminde bulunan Sencer Divitçioğlu ve Doğan Avciođlu olmuştur. Bir başka çevre anlatısı ise eğitiminin büyük kısmını yurt dışında tamamlayan, Zeli Velidi'nin kızı, İsenbike Togan tarafından meydana getirilmiştir. *İkinci evrenin* son bulduğu tarih sembolik olarak YÖK'ün kurulduğu ve üniversitelerin kurumsal yapılarının değıştirilmeye başlandığı tarih olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte evreler arasında bir geçişkenlik olduğunun da altı çizilmelidir. Öyle ki Divitçioğlu ve İsenbike Togan, YÖK sonrasında, uzun yıllar boyunca kendi erken dönem anlatılarını besleyerek sürdürmeye devam etmişlerdir.

İkinci evrenin ilk merkez anlatısı, İstanbul Üniversitesi çevresinde ortaya konmuş ve temelde Türk-İslamcı tarih pratiğinin bir uygulaması olan bir tarihçiliktir. İstanbul Üniversitesi ekseninde oluşan merkez anlatının şekillenmesini belirleyen gelişmeler; birbiri ile bağıntılı biçimde, Fuat Köprülü'nün (siyasî kariyerinin başlaması ile tarihçilik anlamında da) ve Zeki Velidi'nin erken dönem çalışmalarında etkilerinin azalmasını takiben; İbrahim Kafesoğlu'nun akademik ilgisini Selçuklu tarihinden eski Türk tarihi ve Türk kültür tarihine yöneltmesi olmuştur. Kronolojik olarak düzenlenmiş bir Kafesoğlu kaynakçasına bakıldığında; 1945 yılında başladığı yayın faaliyetlerinin ağırlıklı olarak Selçuklu ve Anadolu Selçuklu saharındaki yazılardan oluştuğu görülmektedir. Ancak 1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde iki yönlü bir değışim dikkat çeker. Kafesoğlu, bu yıllarda özellikle Türk milliyetçiliği ekseninde siyasî fikir yazılarını arttırmaya başlamıştır. Buna paralel olarak; başlangıçta daha ziyade Türk kültürü olmak üzere, erken dönem Türk tarihi ile ilgili yazıları kaleme almıştır. Bu minvalde 1962-1970 yılları arasında yazdığı 77 yazının; 46 tanesi milliyetçilik eksenindeki fikir yazıları, 13 tanesi Türk kültürü, 9 tanesi Selçuklu tarihi, 2 tanesi erken dönem ve 6 tanesi de diğer çeşitli yazılardan oluşmuştur.³⁵ Bu süreç Kafesoğlu'nun kariyeri itibarıyla Selçuklu tarihçisinden, Türk kültür araştırmaları yapan bir tarihçiye dönüştüğu geçiş dönemidir.

³⁵ Abdülkadir Donuk, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu* (İstanbul: Ötüken, 2014), 118-124.

Kafesoğlu'nun, erken dönem çalışmalarını derinden etkileyen ve gelecek kuşakların yapacağı çalışmaları da biçimlendiren temel eseri *Türk Milli Kültürü* ilk baskısını 1977'de yapmıştır. 1970 yılında Zeki Velidi'nin ölümüyle birlikte boşalan, kuruluş amaçları arasında erken dönem çalışmalarını gerçekleştirmek maksadının da yer aldığı, Umumi (Genel) Türk Tarihi Kürsüsünün başkanlığını devralmış ve 1983 yılındaki emekliliğine kadar bu görevi sürdürmüştür.³⁶ Onun fikirleri ekseninde İstanbul'da şekillendiğini söyleyebileceğimiz merkez anlatının birinci nesil öğrencileri arasında, özellikle *Sarı Uygurlar ve Kansu Bölgesi Kabileleri, Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü ve İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü* eserleri ile Gülçin Çandarlıoğlu ve *Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Unvan ve Terimler ve Türk Hükümdarı* adlı çalışmalarıyla Abdülkadir Donuk öne çıkmaktadır. Bu isimlerden, Gülçin Çandarlıoğlu, 1986 yılında İstanbul üniversitesinden ayrılarak, İstanbul'da yeni kurulan Mimar Sinan Üniversitesinin Tarih Bölümünü kurmuştur. Kariyerinin devamında bu kurum çatısı altında eski Türk tarihi araştırmalarına katkı sağlayacak yeni isimlerin akademiye dâhil olmasını sağlamıştır. Abdülkadir Donuk ise, Çandarlıoğlu'nun kürsüden ayrılmasından itibaren emekli olduğu 2015 yılına kadar, Togan ve Kafesoğlu'nun kürsüsünde başkanlık görevini yapmaya devam etmiştir. Tarihçiliğin gidişatı üzerine konunun uzman isimlerinden Yusuf Akbaba; 1990 sonrası erken dönem Türk tarihçiliğinin merkez hatınının *Kafesoğlu ekolü* olduğu tespitini yapmaktadır.³⁷

³⁶ Mualla Uydu Yücel, "Türk Tarihine Türk Tarihçiliğine Adanan Bir Ömür: İbrahim Kafesoğlu," *Düşünce Dünyasında Türkiz*. 31 (Ocak-Şubat 2015): 14.

³⁷ Yusuf Akbaba bu konuda; "Model ve metod tartışmalarının sonucunda Kafesoğlu ekolünün benimsenmiş olmasının eski Türk tarihinin çözülememiş olan diğer meselelerine odaklanmanın önünün açtığını söylemek mümkündür." demektedir. Bkz. Yusuf Akbaba, *Türkiye'de Eski Türk Tarihçiliği* (İstanbul: Yazıgen, 2018), 140; Mehmet Tezcan'ın Kafesoğlu hakkındaki, *İslamiyet öncesi dönem tarihini, şahsi ideoloji kaynaklı bir forma sokma tutumu içinde olmakla ilgili eleştirileri hatırlanacak olursa, Kafesoğlu'na daha eleştirel yaklaşmanın doğru olduğu kanaatindeyim*. Bkz. Tezcan, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi..." 78; Kafesoğlu, İstanbul'da gelişen merkez anlatının temelinde olan, en önemli tarihçilerden bir tanesidir. Ancak neticede anlatsın; Türk İslamcı tarih pratiğine dayanıyor olması; bu tarih pratiğinin arkasında ise Türkiye'de özellikle 60'lı yıllardan sonra güçlenen ve İslamî söylemi de kuşatan bir milliyetçiliğin oluşu; Tezcan'ın

İkinci evrenin bir diğer merkez anlatısı ise Ankara'da şekillenmiştir. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde eski Türk tarihi araştırmaları ile dikkat çeken ilk isim; Akdes Nimet Kurat olmuştur. Kazan doğumlu tarihçi, Türkiye'deki akademi hayatına 1925'te Köprülü'ye asistanlık yaparak başladıktan sonra; 1929 yılında Almanya'ya burslu olarak gönderilmiş, Doğu Avrupa ve Bizans alanlarında öğrenim görmüştür. 1933 yılında bu kez Uppsala ve Stockholm Üniversitelerini, fakat bu defa ders vermek için, bir yıllığına ziyaret eden Kurat, önce Gazi Terbiye Enstitüsünde tarih hocalığı yapmış, kısa süre sonra da (1941) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine girerek vefatına kadar çalışmalarını bu kurum çatısı altında sürdürmüştür.³⁸ Eserleri, Rusya tarihinden Osmanlı dönemi Türk-Rus ilişkilerine, Bizans tarihinden Osmanlı-İsveç ilişkileri tarihine kadar çok geniş bir yelpazeye yayılan Kurat;³⁹ erken dönem Türk tarihi açısından önem arz eden, *Peçenek Tarihi* (1937) ve *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (ölümünden sonra yayımlanmıştır; 1972) çalışmaları ile alana katkı sağlamıştır.⁴⁰

Ankara'da gelişen merkez anlatının ikinci önemli temsilcisi ise DTCF'de Sinoloji bölümü profesörlerinden Eberhard'ın yetiştirdiği öğrencilerden birisi olan Bahaeddin Ögel'dir.⁴¹ Elâzığ doğumlu olan tarihçi, 1941 yılında başladığı DTCF Tarih Bölümünü 1945

tespitini/eleştirisini dikkate almayı ve üzerine düşünmeyi zaruri kılmaktadır. Bu noktada Mehmet Altan Köymen, Kafesoğlu'nu ilmi tarihçilikten romantik tarihçiliğe kaymakla eleştirmiştir. Köymen; "*Kafesoğlu'na göre Türk tarihinde her şey güzeldir ve mükemmeldir. Türk devlet adamlarının hiç mi kusurları ve hataları yoktur? O, bu yüzden bazen suni sistemleşmelere kadar gitmiştir.*" sözleri ile söz konusu eleştirisini dile getirmiştir. Bkz. Donuk, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu*, 197.

³⁸ Mahmut Şakiroğlu, "Akdes Nimet Kurat", *TDVİA*. 26 (2002): 430.

³⁹ Hatta çalışmalarının bu kadar geniş bir sahaya yayılmasından dolayı eleştiriler de almıştır. Bkz. Ahmet Kanlıdere, "Türkiye'de Eski Türk Tarihi ve Orta Asya Araştırmaları," *Bozkırdan Batıya Hüseyin Salman Armağanı* içinde, ed. Güler Yarcı (İstanbul: Epsilon, 2017), 104.

⁴⁰ Osman Karatay ve Serkan Acar, *Doğu Avrupa Türk Tarihi* (İstanbul: Kitabevi, 2015), 3.

⁴¹ Ögel, Eberhard vasıtasıyla hem Çin diline vakıf olmuş hem de onun mensup olduğu ve kültür çevreleri teorisini savunan Viyana ekolü ile tanışmıştır. Fedâ Şamil Arık, "Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Hayatı ve Eserleri," *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 65 (Nisan 1990): 33.

yılında bitirdikten sonra Erzurum Lisesinde öğretmenliğe başlar-ken aynı dönemde ilk bilimsel makalelerini de yayımlamıştır. 1947’de *İslam’dan Önceki Türk Devletlerinde Tımar Sistemi* başlıklı bildirisi Köprülü’nün dikkatini çekince Ankara’ya nakledilmiş ve Eberhard gözetiminde doktora çalışmalarına başlamıştır. 1948 yılında DTCF’de tarih asistanı olarak çalışmaya başlayan Ögel; 1953’te önce İran’a daha sonra da bir yıllığına Hamburg Üniversitesine giderek Berthold Spuler gibi önemli şarkiyatçılarla çalışma fırsatı yakalamıştır. 1957’de doçent, 1965’te de profesör olan Ögel; bu süre zarfında Tayvan, Japonya ve Almanya’da akademik çalışmalar yapmak üzere bulunmuştur.⁴² Yurt dışı çalışmalarının özellikle Almanya yıllarının, Ögel’in akademik formasyonunun şekillenmesi üzerinde büyük etkisi olmuştur.⁴³ Buna ek olarak, kültür tarihi araştırmalarında benimsediği yönteme etki eden ikinci ismin, *Sino Iranica*’nın hazırlayıcısı Berthold Laufer olduğunu bizzat Ögel’in kendisi söylemiştir. Laufer’in eserinde konuları aydınlatmak için her türlü kaynağı değerlendirmekten çekinmemiş olması karşısında hayranlık duyduğunu söyleyen Ögel;⁴⁴ kültür çalışmalarında benzer bir yol izlemiş, etnografik malzemeye büyük kıymet vermiştir.⁴⁵

Bahaeddin Ögel, çalışmalarında özellikle Türk kültür tarihine ağırlık verirken Fuat Köprülü’nün problematik hâle getirdiği konuları seçmiş ve bu konuları Hunlar devrinden başlatarak Türkiye Cumhuriyeti’ne değin uzanan bir çizgide bütünlük prensibi içinde ele almıştır. Kültür tarihi sahasında kendi uyguladığı metodu; Orta Asya-Selçuklu-Osmanlı-Cumhuriyet hattında ilerleyen bir çizgi olarak tanımlamış ve temelindeki ilkeyi, bütünlük-devamlık prensibi olarak adlandırmıştır.⁴⁶ Bu fikirlerin işlendiği önemli eserleri

⁴² Abdulkadir Yuvalı ve Muhammet Beşir Aşan, *Prof. Dr. Bahaeddin Ögel* (İstanbul: TDAV Yayınları, 1995), 3-7.

⁴³ Arık, “Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’in...,” 26.

⁴⁴ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş I* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), XIV.

⁴⁵ Muhammet Beşir Aşan, “Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Türk Kültür Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler,” *I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, ed. Nurettin Hatunoğlu (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2015), 177.

⁴⁶ Yuvalı ve Aşan, *Prof. Dr. Bahaeddin Ögel*, 31-32.

arasında; *İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi* (1962), *Türk Mitolojisi* (1971), *Türklerde Devlet Anlayışı* (1982), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları* (1971), *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I-II* (1981) ve *Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX* (1978-1987) sayılmaktadır. Özellikle sonuncu çalışma; Orta Asya'ya dair arkeolojik buluntuların ve maddi kültür unsurlarının kullanılması ve bugünkü Anadolu Türklüğü ile erken dönemler arasında koşutluk kurmak adına Orta Asya Türklüğünün kültür tarihine retrospektif bir bakışla yaklaşması itibarıyla oldukça önemlidir.⁴⁷

İstanbul ve Ankara'da oluşan eski Türk tarihçiliğine dair merkez anlatıların yanında Marksist tarih pratiğinin uygulayıcısı olan Sencer Divitçioğlu ve Doğan Avcıoğlu'nun çalışmaları ile İsenbike Togan'ın özgün bir yaklaşım benimsediği tarih metinleri dönemin çevre anlatılarını oluşturmaktadır. Bu çevre anlatılarından ilki Marksist kuram içinde önemli bir yeri olan Asya Tipi Üretim Tarzı tezi üzerine kurulan; Sencer Divitçioğlu'nun ortaya koyduğu görüştür. Buna göre Divitçioğlu, Türk devletinin doğuşu ve çöküşü arasında geçen süreci; kut (kutsallık), küç (savaşçılık) ve ülüg (üretkenlik) kavramları ile bir formüle dönüştürmüştür.⁴⁸ Divitçioğlu'nun eserleri arasında; *Orta Asya Türk İmparatorluğu VI.-VII. Yüzyıllar, Nasıl Bir Tarih? Kök Türkler Karahanlılar* adlı kitapları erken dönem Türk tarihi hakkında bakış açısı sunan eserler olarak sıralanabilir. Marksist kuram ekseninde bir Türk tarihi kaleme alma gayretinde olan bir diğer isim Doğan Avcıoğlu ise; Asya Tipi Üretim Tarzı teorisini reddederek; eski Türk tarihindeki olayları, iktisadi sebepler üzerinden ve sınıf çatışması bağlamında açıklamaya çalışmıştır.⁴⁹ 1978-1982 yılları arasında kaleme aldığı, *Türklerin Tarihi* isimli toplam beş ciltlik çalışmasının ilk iki cildinde kendi tarih kuramını açıklayan ve bu ekseninde eski Türk tarihini ele alan⁵⁰ Avcıoğlu'nun kurguladığı çevre anlatı, kendisinden sonra takipçi bulamamıştır.

⁴⁷ Kanlıdere, "Türkiye'de Eski Türk Tarihi..." 99.

⁴⁸ Sencer Divitçioğlu, *Orta Asya Türk İmparatorluğu VI.-VII. Yüzyıllar* (Ankara: İmge, 2005), 8-9.

⁴⁹ Ahmet Kanlıdere, "Türkiye'de Eski Türk Tarihi..." 99.

⁵⁰ Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi I* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2009).

İkinci evrenin bir diğer alternatif çevre anlatısı ise Zeki Velidi Togan'ın kızı İsenbike Togan tarafından ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Bahaeddin Ögel'in de öğrencisi olan ve Tayvan'da Çin dili eğitimi de alan İsenbike Togan, *The Chapter on Annual Grants in the Yüan Shih* başlıklı doktorasını Harvard Üniversitesinde tamamlamıştır. Daha sonraları ilgi alanı Orta Asya tarihinin İslam'dan sonraki evrelerine yönelecek olsa da; özellikle teorik yaklaşımıyla, Bozkır kültürü üzerindeki çalışmalara katkı sağlamıştır.⁵¹ Hazırladığı *Flexibility and Limitation in Steppe Formations* (Bozkır Yapılarında Esneklik ve Sınırlılık; 1998) adlı çalışmayla alana derinlik kazandırmıştır. Buna ek olarak; Çin'deki T'ang Hanedanlığı dönemine (618-907) ait *Eski T'ang Tarihi* (Chiu T'ang-shu) adlı kroniğin Türklerle ilgili kısımlarını Türkçeye çevirerek yayımlamıştır.⁵²

3. ÜÇÜNCÜ EVRE

Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliğinde eski Türk tarihyazımının seyrini incelerken ele alınacak *üçüncü evreye* gelindiğinde; bunun, 1980 Askeri Darbesinin sonuçlarından biri olan YÖK'ün kuruluşundan günümüze kadar uzana süreci kapsadığını söyleyebiliriz. 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde oluşturulan YÖK, 1982 Anayasası ile belirlenen yükseköğretim sisteminin temel esaslarına göre faaliyet gösteren yirmi yedi üniversite ile bunlara bağlı fakülte, enstitü, konservatuvar ve yüksekokullarından oluşan birleşik yapıyı kontrol eden, yönetim mekanizmasının yürütücüsüdür. YÖK sonrası dönemde özellikle, 90'lı yıllara kadar yavaş bir tempoda, sonrasında ise hızlanarak yeni üniversitelerin açılması ile belirginleşen yeni bir yükseköğretim politikasına geçilmiştir. Bu durum sonucunda geline nokta, akademide adeta bir üniversite patlaması olmuştur. 2008 yılına gelindiğinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, İTÜ'de düzenlenen 2008-2009 akademik yılı açılış töreninde, yaptığı resmi konuşmasında;

Bugün artık her ilde bir üniversite kurumsal bazda henüz oluşmamış olsa bile yasal olarak kurulmuş vaziyettedir ve şu anda da süratle kurumsal hâle getirilmektedir. (...) Üniversite sayısı çok dediler, altyapı

⁵¹ Ahmet Kanlıdere, "Türkiye'de Eski Türk Tarihi...", 107.

⁵² İsenbike Togan, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi* (Ankara: TTK, 2006).

yok, öğretim elemanı yok dediler. Haklı olabilirler fakat bizim süratle mesafe almaya ihtiyacımız var.⁵³

sözleriyle her ile bir üniversite sloganını dillendirmiştir.⁵⁴ Niceliğin niteliğin önüne geçtiği bu genişleme sürecinden üniversitelerdeki tarih bölümleri ve tarih üzerine araştırmalar yapan enstitüler de nasibini almıştır. Günümüzde toplam 90 üniversitede lisans eğitimi seviyesinde tarih öğretimi yapılmaktadır.⁵⁵

Üçüncü evrenin bu koşulları altında merkez anlatıların İstanbul ve Ankara eksenindeki varlıklarını korumaları ilginçtir. Bu, her iki merkezin de belirli bir gelenek yaratmadaki başarısını göstermektedir. Bununla birlikte İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü; Mimar Sinan ve Marmara Üniversitelerindeki Tarih Bölümlerini kendi içinden çıkartarak merkez anlatısını yayma imkânı da bulmuştur. Benzer şekilde Ankara'da Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi gibi nispeten yeni kurumlar DTCF'ye eklenerek, Ankara çevresindeki merkez anlatıyı güçlendirmiştir. Üçüncü evrede, ek olarak, İzmir'de Ege Üniversitesi ve çevresinde 2000'li yılların başlarıyla birlikte, bir üçüncü merkez anlatı daha ortaya çıkmıştır. Bu durum İzmir adına, kendi geleneğini ve söylemini inşa etmek noktasında bir başarı olarak nitelendirilebilir.

Üçüncü evrenin temel problemi ise; çevre anlatıların (ikinci evreden yadigar Divitçioğlu hariç) gelişmemesidir. Bu hususta üzerine en çok sorumluluk düşen taşra üniversiteleri ise kendilerinden beklenen performansı gösterememiştir. Taşra, ne çevre anlatı ortaya koyabilmiş ne de alternatif bir görüş sunabilmiştir.⁵⁶

⁵³ Hürriyet, "Erdoğan: Her İle Bir Üniversite," 12.09.2008; <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-her-ile-bir-universite-9883918>. (06.12.2019).

⁵⁴ Mart 2022 itibarıyla Türkiye Cumhuriyetinde devlet ve vakıf statülerinde toplam 207 üniversite faaliyet göstermektedir. Bu durum; YÖK'ün kuruluşundan bu güne, 38 yıllık süreçte üniversite sayısının yaklaşık olarak 7,5 kat arttığını göstermektedir.

⁵⁵ Murat Özkan, "Genel Türk Tarihinin Akademik Kadro Problematiği Üzerine Analitik Bir Yaklaşım," *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, ed. Mehmet Alparğu (İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018), 200.

⁵⁶ Taşra üniversitelerinde tarih bölümlerinin durumu ile alakalı can sıkıcı derecede gerçekçi görüşler için bkz.: Hasan Yüksel, "Taşra Üniversitelerinde Tarih," *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri*

İstanbul, Ankara ve İzmir merkez anlatılarının karşısında taşra, sadece kendisine model aldığı merkezi elinden geldiğince iyi bir biçimde taklit etmekle yetinmiştir. Bu noktada; Yüksek Öğretim Kanununun 35. maddesi kapsamında taşra üniversitelerinden merkez üniversitelere lisansüstü eğitime yollanan personel; yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlarken aynı anda merkez anlatını taşraya doğru akacağı kanalları da oluşturmuştur.

Cumhuriyet dönemi Türk tarihyazımında eski Türk tarihçiliğinin üçüncü evresi ekseninde oluşan merkez anlatılardan ilki olarak İstanbul ele alınabilir. Bu anlatının temelinde; ikinci evre izah edilirken bahsedilen Kafesoğlu ekolünün takipçileri olarak sayılabileceğimiz bir sonraki kuşak tarihçilerin çalışmaları yer almaktadır. Söz konusu isimler içerisinde; Mualla Uydu Yücel, Ali Ahmetbeyoğlu, Ahmet Taşağıl, Elvin Yıldırım ve Kürşat Yıldırım ön plana çıkmaktadır. Mualla Uydu Yücel; özellikle Doğu Avrupa sahasındaki erken dönem Türk tarihi ve Türk kültür tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Başlıca eserleri arasında; *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler ve Peçenekler* sayılmaktadır. Yücel; erken dönem çalışan akademisyenler fazla tercih etmediği bir tarza yönelerek; dönem ile alakalı, akademi kökenli nadir popüler tarih çalışmalarından bir tanesini kaleme almıştır. *Bozkırın Asenaları* adlı bu çalışma; Türk tarihinde hükümdarlık yapan kadınların kısa hayat hikâyelerini ihtiva etmektedir.

İstanbul Üniversitesinde yetişen bir başka önemli isim olan Ali Ahmetbeyoğlu ise Avrupa Hunları alanında öne çıkmıştır. Hüseyin Namık Orkun ve Şerif Baştav ile derli toplu hâle gelen Avrupa Hun tarihçiliği üzerine kapsamlı bir doktora çalışması yapan Ahmetbeyoğlu; hem bu çalışmanın *Avrupa Hun İmparatorluğu* adıyla kitaplaşması ile hem de Avrupa Hunları sahasının tali meseleleri ile alakalı yayımladığı makalelerle konuya derinlik kazandırmıştır. Ahmetbeyoğlu'nun eski Türk tarihyazımına bir başka önemli katkısı, dönem hakkında kaleme alınan akademi kökenli ilk popüler

içinde, ed. Mehmet Öz (Ankara: TTK, 2011), 215-226; Ahmet Özcan, "Akademide Sorun Ne?," *Muhafazakâr Düşünce*. 35 (Ocak 2013): 198-204.

tarih denemelerinden bir tanesi olan; *Sorularla Eski Türk Tarihi* adlı çalışmayı hazırlaması olmuştur.

İstanbul eksenli merkez anlatının bir başka önemli temsilcisi ise Ahmet Taşağıl'dır. Mimar Sinan Üniversitesinde, Gülçin Çandarlıoğlu'nun yönlendirmesi altında yetişen tarihçi, özellikle Çinceyi iyi kullanabilmesi ve Çin kroniklerine hâkimiyeti ile öne çıkmıştır. Kroniklere dayanan ve anlatıyı oldukça geri plana iten bir dille yazılmış eserleri arasında en önemlileri; Taşağıl'ın doktora teziine dayanan *Göktürkler I-II-III, Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları, Kök Tengri'nin Çocukları Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi* ve *Bozkırın Kağanlıkları Hunlar-Tabgaçlar-Göktürkler-Uygurlar* olarak sıralanabilir. Kariyerinin ilerleyen süreçlerinde popüler tarih yazımına da yönelen Taşağıl, *Bilge Kağan'ın Vasiyeti* adlı bir inceleme ve *Gökbörü'nün İzinde Kadim Türklerin Topraklarında* adlı bir yarı hatırat yarı seyahatname denemesi kaleme almıştır. Ahmet Taşağıl, eski Türk tarihçiliğine adeta damga vurmuş bir isim olarak; *bu disiplinin geleceğinin arkeoloji, antropoloji, genetik ve iklim bilimi çalışmalarından edinilecek yeni verilerle tekrar yazılabileceğini, yazılı materyallerle çok uzun bir süre daha yeni bir şeyin aydınlatılamayacağını* söylemektedir.⁵⁷ Bu durum; Taşağıl'ın; tarihin her devirde dönemin ruhu ve ihtiyaçları bağlamında yeniden üretilmek zorunda olduğu yolundaki anlayışla bağdaşmadığını gözler önüne sermektedir. Kaldı ki, böyle bir zaruret de söz konusu değildir.

İstanbul merkezli anlatının bir başka önemli ismi ise doktora çalışmalarının nadiren bir boşluğu doldurduğu günümüz Türk akademi dünyasında bunu başarabilmiş bir isim olan Elvin Yıldırım'dır. Mimar Sinan Üniversitesinde hazırladığı doktora çalışması, *Türk Bozkır Kültürü'nün Doğuşu: Andronovo Kültürü* adıyla kitaplaşan ve bu eser ile 2021 yılında, Türkiye Bilimler Akademisi tarafından ödülle layık görülen Yıldırım, eski Türk tarihçiliğinde benzer bir başarı kazanmış nadir isimlerdendir. Bununla beraber çalışması, sosyo-politik nedenlerle, özellikle Batı ve Rus bilim camialarınca kendi köken anlatılarının temeline konmak istenen Andronovo

⁵⁷ Tuğba Akün, "Prof. Dr. Ahmet Taşağıl ile Röportaj," *Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl'a Armağan* içinde, ed. Tuğba Eray Biber (İstanbul: Yeditepe, 2019), 42.

kültür bölgesinin eski Türk kültürü ile bağıny, güçlü argümanlarla ortaya koyan önemli bir çalışmadır. Buna ek olarak, Yıldırım, eski Türk tarihçiliğinin bitmeyen tartışma konularından bir tanesi olan eski Türklerin ana yurdu neresidir, polemğine de yadsınması zor cevaplar vermektedir.

İstanbul anlatısını güçlendiren; Çinceye ve Çin kroniklerine hâkimiyet minvalinde Taşağıl'a oldukça benzeyen ve İstanbul çevresi içerisinde ele alacağım son isim, Kürşat Yıldırım'dır. Taşağıl ile bir başka ortak noktası da, çalışmalarında doğrudan Çin kroniklerini aktarmaya çalışan ve anlatıyı oldukça geri planda bırakan bir üslup benimsemiş olmasıdır. Makaleleri yanı sıra erken dönemin pek çok farklı alanında problematik oluşturan konulara değinen kitapları da mevcuttur. Bunlar içinde; *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, *Doğu Türkistan'ın Yer Adları* ve *Doğu Türkistan'ın Tarihi Coğrafyası* tarihi coğrafya sahası ile alakalıdır. Bu alan, Türk tarihyazımında oldukça ihmal edilmiş bir konudur ve Yıldırım'ın sadece bu alandaki çalışmalarının bir külliyata evrilmesi, söz konusu disiplinin Türk tarihçiliği içindeki geleceği adına ümit vermektedir. *Bozkırın Yitik Çocukları Juan-Juan'lar* adlı çalışmasıyla siyasi tarih; *Bir Zamanlar Türk İdiler Türk Kökenli Çin Aileleri* adlı çalışmasıyla ise sosyal tarihe bir örnek sunan yazarın; en cüretkâr denemesi ise; yine Türk tarihyazımında örneği neredeyse hiç görülmemiş olan, tarihi terimler sözlüğü kaleme almasıdır. Yıldırım, *Türk Tarihi İçin Eski Çince-Türkçe Sözlük Hun, Gök-Türk, Uygur ve Çin Hükümdarı Listesi* adlı çalışmasıyla bu denemesini ortaya koymuştur.

Cumhuriyet dönemi Türk tarihyazımının eski Türk tarihçiliğinde üçüncü evresi olarak sınıflandırdığım dönemde Ankara ekleninde gelişen merkez anlatının temsilcileri olarak ise Saadettin Gömeç ve Konuralp Ercilasun öne çıkartılabilir. Erken dönem ile alakalı, siyasî tarih ve kültür tarihinin hemen her konusunda eser vermiş oldukça üretken, belki de Akdes Nimet Kurat'ın eleştirildiğinin bir benzeri gibi eleştirilmeyi hak edecek kadar fazla üretken, bir isim olan Saadettin Gömeç, 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Türk Tarihi Kürsüsünden mezun olmasını takiben; lisansüstü çalışmalarını Ankara'da sürdürmeye karar vermiş ve 1992 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde doktor

unvanını almıştır. Erken dönem ile alakalı başlıca çalışmaları olarak; *Kök Türk Tarihi*, *Uygur Türkleri Tarihi*, *Kırgız Türkleri Tarihi*, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, *Türk-Hun Tarihi* ve *Türk Tarihinden İzler I-IV* sayılabilir. Gömeç; bu çalışmalarının yanı sıra *Karağül ve Gök Maral'ın Peşinde* isimli, erken dönem Türk tarihinin atmosferi içerisinde geçen, iki tarihi roman da kaleme almıştır.⁵⁸

Ankara'da gelişen merkez anlatının bir diğer önemli ismi olan Konuralp Ercilasun da Çin diline hâkimiyeti ile öne çıkmaktadır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünü bitirdikten sonra yüksek lisans eğitimini Tayvan'da yapan Ercilasun, doktora derecesini almaya 2003 yılında DTCF'de hak kazanmıştır. Çalışmalarının merkezinde Asya Hunları olan tarihçinin, bu alanda yazılmış makalelerine ek olarak, 2019 yılında yayımlanan *Türk Tarihinde Asya Hunları Birinci Hâkimiyet Dönemi* isimli bir kitap çalışması bulunmaktadır. İstanbul'daki meslektaşları Taşağül ve Yıldırım'ın benzeri biçimde; anlatıyı incelleme kurmayı geri plana atan, öncelikle kronikteki nakletmeye ve kronoloji eksenli bir siyasî tarihi metni inşa etmeye çalışan bir yaklaşım benimsemektedir.

Türk tarihçiliğinde, ikinci evrede görülmeyen fakat üniversitelerin sayıca artmasının ve farklı şehirlere doğru genişlemesinin bir sonucu olarak İzmir'de şekillenmeye başlayan üçüncü bir merkez anlatı ortaya çıkmıştır. Bu gerçekleşirken; eski Türk tarihine dair çalışmalarıyla öne çıkan ilk isim, Osman Karatay olmuştur. Eski Türk tarihçiliğin pek de ilgi çekici bulunmadığı Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünü 1995 yılında bitiren Karatay; lisansüstü eğitimini de Ankara'da Gazi Üniversitesinde tamamlamıştır. Çalışmalarını özellikle Doğu Avrupa sahasındaki eski Türk tarihine yönlendiren Karatay'ın başlıca eserleri arasında; *İran ile Turan, Türklerin Kökeni*,

⁵⁸ Erken dönem Türk tarihini bir bütün olarak gören ve çalışmalarıyla neredeyse temas edilmedik hiçbir noktasını bırakmayan Saadettin Gömeç; tarihçilik misyonu içerisinde, tarih bilgisinin akademik camiada sıkışıp kalmasını, halka ulaşmamasını da eleştirmektedir. Bu noktada "*acaba yazılarımızı kaleme alırken halkın anlayacağı bil dil kullanıyor muyuz*" diyerek soruyu kendi epistemik cemaatine yönelten Gömeç bunu yaparken de, *tarihçilerin önce kendilerini sorgulamaları gerektiğinin* altını çizmiştir. Bkz. Gömeç, "Genel Türk Tarihinin Bazı Problemleri," 15-16.

Hazarlar Yahudi Türkler, Türklerin İslam'ı Kabulü, Bulgarlar, İlk Oğuzlar, Bey ile Büyücü ve Hırvat Ulusunun Oluşumu gibi telif çalışmalar sıralanabilir. Bunların haricinde Serkan Acar ile ortak editörlüğünü üstlendiği *Doğu Avrupa Türk Tarihi* ve tercümanlığını yaptığı Peter Golden'a ait *Türk Halkları Tarihine Giriş* ve *Hazarlar ve Musevilik* adlı çalışmalarıyla da alana katkı sağlamıştır. Karatay, *Mürdüm* isimli bir de tarihî roman kaleme alarak; Türklerin Ergenekon Destanından önceki tarihlerini konu alan ve Türk kültürünü edebi bir dille anlatmayı hedefleyen bir çalışma ortaya koymuştur.⁵⁹ Bunlara ek ve belki de en önemlisi olarak, Karatay ve Ege Üniversitesi Tarih Bölümü ve Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'ndeki bazı mesai arkadaşları ve talebeleri, kendilerini, Türk tarihyazını içinde *İzmir Okulu* olarak adlandırmaya başlamışlardır. Neticede, İzmir'deki merkez anlatının İstanbul ve Ankara'dan uzaklaşarak özgün bir külliyyat oluşturacak gibi görünmektedir.

Üçüncü evredeki tarihyazımının en zayıf özelliği ise çevre anlatıların gelişmemiş olmasıdır. Bunda merkez anlatıların gücü kadar, hiç şüphesiz, çevre anlatıları kurgulama becerisine sahip, aykırı düşünen kişilerin eski Türk tarihi ile ilgili sorular sormamış olması da etkili olmuştur. Bu bağlamda, taşraya bakıldığında eski Türk tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların sayıca azlığı gözler önüne serilmektedir. Eski Türk tarihini akademik ilgi alanı olarak benimsemiş isimler; genellikle merkez anlatıları meydana getiren çalışmalardan derlenen metinler kaleme almışlardır. Buna ek olarak, yönteme yaklaşım, kaynağa bakış ve anlatı kurma açısından, taşranın var olan merkezleri taklit etmesi taşra içerisinden yeni merkez anlatıların ortaya çıkamamasının başlıca sebebi sayılmaktadır. Gelecekte bu durumun değişeceğine dair bir düşünceye sahip olmamıza vesile olacak, taşradaki genç araştırmacılar içerisinde ise Hayrettin İhsan

⁵⁹ Bu noktada, Ergenekon Destanı'nı önemli bir tarihî vesika kabul eden Karatay; "Sadece destanı değil, masalı bile tarih belgesi olarak gören bir anlayışta olarak bunun tarihiliğinden kuşku yoktu." diyerek hem destanlarla hem de tarihçilikle ilgili, çağdaşı meslektaşlarından farklılaşan düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bkz. Osman Karatay, *Mürdüm* (İstanbul: Ötügen, 2017), 11.

Erkoç⁶⁰, Murat Öztürk⁶¹, Umut Üren⁶², Egemen Çağrı Mızrak⁶³ ve Asım Korkmaz⁶⁴ öne çıkan isimlerdir.

SONUÇ

Bu çalışma Cumhuriyet dönemi içerisinde şekillenmiş olan eski Türk tarihçiliğinin bir hikâyesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle, ilgili dönem, birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere üç evreye ayrılmıştır. Tarihçiliğin karakteristik özellikleri bağlamında yapılan bu ayrıma göre ilk evre tek parti yıllarını, ikinci evre çok partili yaşam ile ideoloji temelli tarih pratiklerinin etkinlik kazanışından 80 darbesi ile kurulan YÖK'e kadar geçen dönemi ve üçüncü evre YÖK'ün kuruluşundan günümüze dek uzanan süreci ihtiva etmektedir. Her bir evre içerisinde ise anlatılar, merkez ve çevre anlatıları olarak birbirlerine karşı konumlandırılmış biçimde kurgulanmıştır. Buna göre merkez anlatılar, ilgili dönem içerisinde hâkim olan görüşü yansıtırken, çevre anlatılar ise, temelde hâkim olan görüşe karşı bir düşünceyi ortaya koyma iddiasında olan veya kişiler bazında ya da belli bir kurum ekseninde gelişen anlatılar olarak ifade edilebilir.

Buna göre; birinci evrede merkez anlatı Türk tarih tezi ekseninde Tarih Kurumu'nun ortaya koyduğu metinler ile şekillenirken, aynı zamanda Darülfünun'un devamı niteliğinde olan İstanbul Üniversitesi bünyesinde çalışmakta olan Fuat Köprülü ve Zeki Velidi Togan'ın, tarih tezine yönelttikleri itirazlar çevre anlatıyı temsil eder. Ek olarak, dönemin nevi şahsına münhasır isimleri Hüseyin Namık Orkun ve Nihal Atsız'da kendi özgün tezleri ile çevre anlatının bir parçası olmayı başarmıştır.

İkinci evre, çok partili hayata geçişi takiben açılarak genişleyen siyasi söylemlere paralel biçimde, Türk tarihçiliğinin ideolojiler ekseninde tarih pratikleri üzerinden gerçekleşmesine dayanmaktadır. Bu kapsamda güçlenen iki merkez İstanbul ve Ankara şehirleri

⁶⁰ Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.

⁶¹ İnönü Üniversitesi.

⁶² Kırklareli Üniversitesi.

⁶³ Namık Kemal Üniversitesi.

⁶⁴ Trakya Üniversitesi.

olurken, Türk-İslamcı tarih pratiği de Kemalist pratik ile birlikte merkez anlatının söylemini şekillendirmiştir. Buna karşın Marksist tarih pratiğini temsil eden Sencer Divitçioğlu ve Doğan Avcıoğlu'nun da çevre anlatılarını ortaya koyduğunu görebiliriz.

YÖK sonrası yaşanan üniversite patlaması ile birlikte düşünüldüğünde Cumhuriyet dönemi eski Türk tarihçiliğimizin üçüncü evresinin, imkâna ve daha önemlisi kurumsal geçmişe dayalı bir derinliğe sahip İstanbul ve Ankara okullarının yanına eklenen genç İzmir ile belirlendiğini söyleyebiliriz. Burada aynı zamanda ideoloji temelli tarih pratiklerine alternatif olmaya aday genç apolitik bir tarihçi kesiminin de varlığından söz etmek mümkündür. Fakat tarih pratiklerinin katmanlaşmış ve kökleşmeye başlamış dilinin çalışmalarında hâlâ kendisini göstermekte olduğunu da belirtmek zaruridir. Bu noktada üçüncü evre, karşıt bir alternatif ortaya koyamamış oluşu nedeniyle de ayrılmaktadır. Bu durum, taşranın merkez ile olağandan fazla bir etkileşime girmesi ve genişleme sonrası taşradaki tarihçilerden beklenen özgün çalışmaların, merkez anlatıların güdümünde kaleme alınması neden olmuştur.

Bu kısa çalışma ile Cumhuriyet dönemi boyunca süregelen, akademi temelli, bütün eski Türk tarihçiliği incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme aynı zamanda hikâyesinin konusu olan dönemi sistematik ve tutarlı bir bağlam zemininde, makul, kabul edilebilir dönemlere ayırmayı ve daha anlaşılır kılmayı da hedeflemiştir. Eski Türk tarihçiliğine dair yöntem anlayışı konusunda, giriş kısmında getirilen eleştiriler ise gelecekte, müstakil çalışmalar ile açılmaya ve detaylandırılmaya muhtaçtır.

KAYNAKÇA

Ahmetbeyoğlu, Ali. "İslam Öncesi Türk Tarihçiliğinin Problemleri." *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri* içinde, editör: Mehmet Öz, 293-300. Ankara: TTK, 2011.

Akbaba, Yusuf. *Türkiye'de Eski Türk Tarihçiliği*. İstanbul: Yazıgen, 2018.

Akün, Ömer Faruk. "Hüseyin Nihal Atsız." *TDVİA*. 4 (1991): 87-91.

- Akün, Tuğba. "Prof. Dr. Ahmet Taşağıl ile Röportaj." *Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl'a Armağan* içinde, editör: Tuğba Eray Biber, 27-44. İstanbul: Yeditepe, 2019.
- Arık, Feda Şamil. "Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in Hayatı ve Eserleri." *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 65 (Nisan 1990): 22-43.
- Aşan, Muhammet Beşir. "Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ve Türk Kültür Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler." *I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, editör: Nurettin Hatunoğlu, 175-179. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Avcıoğlu, Doğan. *Türklerin Tarihi I*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2009.
- Baykara, Tuncer. *Zeki Velidi Togan*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.
- Baykuzu, Tilla Deniz. *Asya Hun İmparatorluğu*. Konya: Kömen, 2012.
- Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları*. Ankara: TTK, 2010.
- Cumhuriyet*. 22 Temmuz 1932.
- Çimen, Sabriye Gülay. *Hüseyin Namık Orkun'un Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını, 2011.
- Dervişoğlu, Fatih Mehmet. "Resmi Tarih Tezine Türk Tarih Tezine Farklı Çıgırlar ve Bir Tarih Âlimi Zeki Velidi Togan." *Turkish Studies*. 10/3 (Kış 2015): 343-352.
- Divitçioğlu, Sencer. *Orta Asya Türk İmparatorluğu VI.-VII. Yüzyıllar*. Ankara: İmge, 2005.
- Donuk, Abdülkadir. *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu*. İstanbul: Ötüken, 2014.
- Ercilasun, Konuralp. "Disiplinler Arası Yaklaşım ve Genel Türk Tarihi." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alparğu, 33-43. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.
- Ersanlı, Büşra. *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim, 2013.

- Esmen, Can Tankut. "Türkiye'deki Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri ve Eski Türk Tarihçiliği." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2020.
- Hürriyet*. "Erdoğan: Her İle Bir Üniversite," 12.09.2008; <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-her-ile-bir-universite-9883918>. (06.12.2019).
- Gökay, Orhan Şaik. *Destursuz Bağa Girenler*. İstanbul: Kabcacı, 2007.
- Gömeç, Saadettin. "Genel Türk Tarihinin Bazı Problemleri." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alpargu, 7-16. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.
- Kanlıdere, Ahmet. "Türkiye'de Eski Türk Tarihi ve Orta Asya Araştırmaları." *Bozkırdan Batıya Hüseyin Salman Armağanı* içinde, editör: Güler Yarcı, 95-112. İstanbul: Epsilon, 2017.
- Karatay, Osman ve Serkan Acar. *Doğu Avrupa Türk Tarihi*. ed. Osman Karatay-Serkan Acar. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Karatay, Osman. *Mürdüm*. İstanbul: Ötüken, 2017.
- Karatay, Osman. "Genel Türk Tarihi Araştırmalarındaki Kaynaklar Sorunu." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alpargu, 122-126. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.
- Mehdiyev, Nebi. *Bir Bilme Teorisi*. İstanbul: Dergâh, 2019.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.
- Özcan, Ahmet. *Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908-1960*. Ankara: TTK, 2011.
- Özcan, Ahmet. "Akademide Sorun Ne?." *Muhafazakâr Düşünce*. 35 (Ocak 2013): 191-209.
- Özcan, Ufuk. "Türkiye'de Tezli tarihçilik ve Sencer Divitçioğlu." *ürk Tarihçiler* içinde, editör: Ahmet Şimşek, 275-291. Ankara: PEGEM Akademi, 2016.

- Özkan, Murat. "Genel Türk Tarihinin Akademik Kadro Problematikliği Üzerine Analitik Bir Yaklaşım." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alpargu, 199-215. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.
- Safran, Mustafa ve Ahmet Şimşek. "Tarihyazımında Bir Sorun: Anlatı." *Türkiye'de Tarihyazımı* içinde, editör: Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek, 315-330. İstanbul: Yeditepe, 2017.
- Şakiroğlu, Mahmut. "Akdes Nimet Kurat." *TDVİA*. 26 (2002): 430-431.
- Taşagül, Ahmet. "İslam Öncesi Türk Tarihinin Problemleri." *Türkiye'de Tarihyazımı* içinde, editör: Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek, 51-68. İstanbul: Yeditepe, 2017.
- Taşagül, Ahmet. "İslam Öncesi Türk Tarihinin Araştırma Problemleri Hakkında Düşünceler." *Türk Tarihinin ve Tarihçiliğinin Meseleleri* içinde, editör: Ahmet Şimşek-Mehmet Topal, 51-68. İstanbul: Yazıgen, 2019.
- Tezcan, Mehmet. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi ve Medeniyetinin Yazımında Kaynakların ve Bilgilerin Kullanılması Üzerine." *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri* içinde, editör: Mehmet Öz, 75-88. Ankara: TTK, 2011.
- Togan, İsenbike. *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi*. Ankara: TTK, 2006.
- Yıldırım, Kürşat. "Genel Türk Tarihçiliğinde Tahrifat Sorunu Üzerine Bazı Görüşler." *V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyum Bildirileri* içinde, 32-35. İstanbul: E-Kitap, 2018.
- Yorulmaz, Osman. "Genel Türk Tarihi Alanında Lisansüstü Yeterlilikler ve Tezler." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alpargu, 75-83. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.
- Yuvalı, Abdulkadir ve Muhammet Beşir Aşan. *Prof. Dr. Bahaeddin Ögel*. İstanbul: TDAV Yayınları, 1995.

Uydu Yücel, Mualla. "Türk Tarihine Türk Tarihçiliğine Adanan Bir Ömür: İbrahim Kafesoğlu." *Düşünce Dünyasında Türkiz*. 31 (Ocak-Şubat 2015): 9-20.

Uydu Yücel, Mualla. "Lisans-Lisansüstü Eğitimde Dersler ve Materyaller." *Genel Türk Tarihi Çalıştayı I* içinde, editör: Mehmet Alpargu, 45-72. İstanbul: Tuzla Belediyesi, 2018.

Yüksel, Hasan. "Taşra Üniversitelerinde Tarih." *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri Kitabı* içinde, editör: Mehmet Öz, 215-226. Ankara: TTK, 2011.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.